

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Právo diskutované v širších souvislostech: Zpráva z mezinárodní konference „Sociology of Law and Political Action“

V dobách, ve kterých globalizace umenšuje význam národních států, vertikální rozhodování (*top-down decision*) je stále ve větší míře nahrazováno komplexnějšími procesy vyjednávání a regulace, ve kterých se reprezentativní demokracii nedaří vyběhnout z krize, nastal čas znovu diskutovat poslání a vzájemný vztah (nejen) práva, politologie a sociologie. Tato myšlenka tak byla jednou z těch, které stály za uspořádáním mezinárodní konference, jež se ve dnech 3. až 6. září 2013 uskutečnila ve francouzském Toulouse a jejíž téma znělo „Sociology of Law and Political Action“.¹

K ambicím pořadatelů patřila snaha učinit z konference v pravdě světovou událost, čemuž odpovídala nejen širší diskutovaných témat, ale také rozsáhlý počet hostů, prezentujících a dalších účastníků ze zemí celého světa. Ovšem nutno v tomto bodě podotknout, že řečená ambice světovosti zůstala naplněna jen částečně, a to jak v rovině organizační, tak co se kvality některých příspěvků týče.

Jistě není možno vyčítat některým francouzským vědcům, že z důvodu národní hrdosti či nedostatečného osvojení si anglického jazyka přednášeli své referáty ve francouzštině. Avšak francouzským organizátorům by nepochybně sloužilo ke cti, kdyby alespoň úvodní – poměrně dlouhé – přivítací proslovy nechali simultánně (či jinak) překládat. Světovost kongresu by se tak rozšířila i o plnohodnotné zapojení anglicky hovořící účastníků. Stejně tak by bezpochyby bylo účastníky konference – obzvláště prezentujícími příspěvků – kladně přijato opatření, které by ve slunných, teplých dnech francouzského pozdního léta zajišťovalo všem dostatek občerstvení, v první řadě pitné vody. Naopak za pochvalu stojí kupříkladu výbava, které se dostalo každému účastníku při zápisu. Vedle papírnických potřeb a USB karty, jež obsahovala databázi většiny příspěvků v písemné formě, se jevila být užitečnou i přiložená mapa Toulouse a předplacená karta městské hromadné dopravy.

Samotná jednání probíhala ve dvojí podobě. V dopoledních hodinách se konalo plenární zasedání, které bylo odpoledne vystřídáno formátem dílčích panelů.² Podobně jako úroveň organizace i kvalita přednesených příspěvků kolísala. Vedle projevů pečlivě rozmyšlených a kvalitně prezentovaných, o nichž bude řeč dále, účastník konference mohl narazit na přednesy, které nejenže byly jednoduše předčítány z listu (což je vada spíše formálního charakteru, působící pouze rušivým dojmem), ale především dospívaly k závěrům v podstatě nepřínosným a neoriginálním, respektive nepřekvapivým. Příkladem budiž příspěvek *Susany Santos* nesoucí název „Political Parties: Privileged Observers of the Political System“. Autorka detailně rozebrala historii a pozadí legislativních změn úpravy rádiového vysílání v Portugalsku, aby na konci mohla konstatovat, že politické strany hrály v tomto procesu významnou roli.

¹ Konference byla pořádána Institutem politických studií Science-PoToulouse za spolupřátelství Research Committee on Sociology of Law of the International Sociological Association (ISA/RCSL) a za podpory European Network on Law and Society (RED&S) a dále ve spolupráci s French Association of Political Science (AFSP), French Association of Sociology (AFS) a Thematic Network 13 „Sociology of Law and Justice“.

² Plenární schůze se vedle úvodního přivítání a závěrečného rozloučení věnovaly tématům „Legal recourse in the new forms of collective mobilization“ a „Politics of Science – Politics of Law“. Jako ukázka témat dílčích panelů mohou posloužit například „Judicialization and Public Regulation of Religion“, „Non-Compliance to the Rules and Disobedience Towards the Law“, „Transitional Justice and Political Peace Settlement“ či „Justice Inside or Outside the State? Justice Devices, Forms and Levels of Government“.

Naopak mezi příspěvky pozoruhodné patřilo především vystoupení *Susan Silbey* z Massachusetts Institute of Technology, Faculty of Anthropology a *Martina Shapira* z University of California, Berkeley Law, přičemž oba referáty byly předneseny v rámci panelu s názvem „Politics of Science – Politics of Law“. *Susan Silbey* ve svém příspěvku na řadě příkladů (např. na případu aféry Watergate) poukazovala na skutečnost, že společenská reakce na rozsáhlé či zvláště závažné podvody (a významem srovnatelné události) je povětšinou taková, že se vysvětlují jako selhání jednotlivce (*rotten apple*), nikoli jako selhání systému. Defekt se přičte jednotlivosti a celek (trh, věda, politika...) a jeho systém jsou stále nazírány jako dobře fungující. Dle autorky je však třeba soustředit se nikoli na „zkažené“ jednotlivce, ale na systém jako celek (*rotten barrel*). Ten totiž může sám „zkaženost“ produkovat. Děje se tak několika způsoby: 1. Klade se důraz na individualismus (jednotlivec je veden k sobectví; je mu zdůrazňováno, že pouze jeho zájem je zájmem důležitým). 2. Upřednostňují se krátkodobé cíle a způsoby myšlení před dlouhodobými. 3. Pluralismus a morální heterogenita nahradily snahu o jednotu. 4. Došlo ke ztrátě kauzality mezi příčinou a následkem (např. již není důležité proč je osoba známá, klíčové je pouze to, že je známá). Tyto poznatky obecnějšího charakteru pak autorka vztáhla na oblast vědy a dospěla k závěru, že nestačí, aby byl jednotlivec vzděláván „pouze“ v úzké oblasti profesní etiky (pro studenty práv v USA byl povinný kurz profesní etiky na fakultách zaveden právě po aféře Watergate). Je třeba, aby se mu dostalo vzdělání komplexnějšího, tak aby v budoucnu dokázal čelit (nejen etickým) výzvám, které mu připraví stávající nastavení systému. Mladý vědec by tak například měl být schopen řádně zvládnout také organizaci a vedení týmu/laboratoře či dokázat čestně sehnat financování svého výzkumu.

Martin Shapiro zůstal ve svém příspěvku o trestním procesu v USA věrný metafoře jablka a stejně tak jako *Susan Silbey* hovořil o nastavení systému, tentokrát nikoli vědy, ale trestního práva. Dle jeho soudu existují ve společnosti dva druhy osob porušujících trestní právo, a to zločinci „malí“ a „velcí“. Malý zločinec (*small apple*; například kapesní zloděj) je ten, který má velmi omezené zdroje, jež může využívat k tomu, aby jeho zločin nebyl státním aparátem odhalen. Velký zločinec (*big apple*; například teroristická skupina, drogová mafie, ale i korporátní zločinci /*corporate criminals*/) je ten, který má zmíněných zdrojů dostatek. Systém státního dohledu nad dodržováním trestněprávních norem je pak nastaven právě na potírání standardních, to jest malých zločinců, zatímco zločinci velcí se díky svým zdrojům postihům vyhýbají. Tento stav si však státní aparát uvědomuje, a tak dochází k přijímání rozličných výjimek a pardonů z obvyklých pravidel trestního procesu právě pro případy *big apples*. Takový postup ovšem ve svém důsledku přináší významné pokřivení pravidel spravedlivého procesu. Autor tedy do budoucna navrhuje soustředit se na možnost znovunastavení (*rebalancing*) pravidel spravedlivého procesu. V jeho podání by se tak mělo stát na základě nastavení odlišných obecných pravidel spravedlivého procesu pro malé zločince a odlišných obecných pravidel spravedlivého procesu pro zločince velké.

Pro českého čtenáře pak není bez zajímavosti, že hned se třemi referáty na konferenci vystoupili členové české akademické obce. Konkrétně se jednalo o *Davida Kosaře* z Právnické fakulty Masarykovy Univerzity s příspěvkem „Balkanization of the Slovak Judiciary: When the EU/CoE Judicial Council Goes Wrong“, *Michala Urbana* a *Zuzanu Vikarskou* z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze se společným příspěvkem „The Perception of Law and Faith in the Political System in the Current Czech Republic and Slovakia“ a *Tomáše Ledvinku* z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze s příspěvkem „Subaltern Law: Law as a Technology and Law as a Performative Experience“. Další zástupce z Česka – *Michal Bobek* z College of Europe, Bruggy – pak působil jako moderátor panelu Networking the Rule of Law: Influence of Legal and Judicial Standards in the West and the East.

Z uvedených vystoupení českých akademiků vyvolal v publiku největší odezvu příspěvek Davida Kosaře. Pojednával o zavedení modelu soudcovských rad (který je doporučován Evropskou unií a Radou Evropy) jako systému správy soudnictví na Slovensku. Na základě detailní analýzy situace na Slovensku autor dospěl k – pro posluchače znalého slovenské situace – předvídatelnému závěru, že nešetrná změna úpravy správy soudnictví může v post-komunistické zemi vytvořit situaci, ve které na ničem a nikom nezávislá justice destabilizuje sebe samu. Ačkoli takový závěr je pro česko-slovenského čtenáře jen obtížně zpochybnitelný, bylo s podivem, jakou diskusi vyvolal. Řada z tazatelů – zejména ze západní Evropy – působila dojemem, jako by ani nechtěla uvěřit tomu, že model soudcovských rad může vést k tak neuspokojivé situaci. Přestože ani v po příspěvku navazující diskusi nedošlo mezi autorem a částí publika ke shodě, příspěvek v účastnících (zvláště po vyslechnutí výše zmiňovaného příspěvku Susan Silbey) zanechal jistě hluboký dojem.

Na základě řečeného je pak možno konstatovat, že toulouská konference bezesporu najde své zasloužené místo mezi dalšími mezinárodními konferencemi, třebaže se nezbytně nebude jednat o místo čelní. Český akademik nechť z této akce čerpá nejen povzbuzení k překonání ostychu účastnit se podobných událostí – zkušenost ukazuje, že světovým může být ledaskdo – ale i poučení, že konference je třeba pečlivě vybírat.

Zpráva vznikla v rámci programu PRVOUK 17 – Vědy o společnosti, politice a médiích ve výzvách doby.

Mgr. Tomáš Friedel

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Zpráva o konání mezinárodního workshopu o implementaci Aarhuské úmluvy

Ve dnech 16.–17. května 2013 se v sídle Ústavu státu a práva Akademie věd ČR konalo mezinárodní odborné setkání na téma účasti veřejnosti v environmentálním rozhodování a implementace mezinárodní Úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (tzv. Aarhuská úmluva) z r. 1998. Tato úmluva zavazuje smluvní strany zajistit členům veřejnosti procesní práva v rozhodovacích procesech s dopady na kvalitu životního prostředí, a to v rámci tzv. tří pilířů (právo na informace, právo na účast v řízeních a právo na přístup ke spravedlnosti, tj. na přezkum rozhodnutí). Jde tak de facto o zajištění tzv. environmentální demokracie.

Workshop se konal v rámci projektu podporovaného Mezinárodním Visegradským fondem. Cílem projektu je analyzovat, vzájemně porovnat a zhodnotit současný stav implementace jednotlivých pilířů Aarhuské úmluvy ve Visegradském prostoru. Všechny země Visegradské čtyřky (ČR, Slovensko, Polsko a Maďarsko) jsou smluvními stranami Aarhuské úmluvy, ovšem nelze říci, že by její implementaci zvládaly hladce.

Kromě členů řešitelského týmu projektu (zástupci příslušných právních ústavů Akademií věd zemí Visegradské čtyřky) se workshopu aktivně zúčastnili také zástupci pražské a brněnské právnické fakulty, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zahraničních věcí, Kanceláře veřejného ochránce práv a Zeleného kruhu, což je zastřešující asociace českých nevládních ekologických organizací. Pohled na implementaci Aarhuské úmluvy v zemích mimo Visegradský prostor pak představili hosté z Německa a z Černé Hory.

Volba tématu workshopu byla vedena snahou podělit se o národní zkušenosti s legislativním zakotvením, interpretací a aplikací požadavků Aarhuské úmluvy do právních ráďů.